

Pósa Lajos a kisdednevelés szolgálatában

Pósa Lajos bronz mellszobra Hódmezővásárhelyen
– Gábor Emese alkotása –
(Tomku György felvétele)

Örökbecsű ifjúsági regényünk, *Az egri diákok* írójának gondolatait hallgatva,* eszembe jutott a Pósa Lajosról régesrég, egy elavult kézikönyvben olvasott – tipikus – megállapítás, miszerint író voltához elég sok kétség fér..., s hogy művészbáratai azért is keresték szívesen a társaságát, mert nem láttak benne veszedelmes vetélytársat.¹ (Nem Bródy Sándornak kell az égi Orient vendéglő felterített asztala mellett pironkodnia!)

Keveseknek jutott az utókor részéről olyan felháborító lebecsülés, mint – Benedek Elek szép szavaival – az apró emberek nagy költőjének; az új kánoncsinálók által 1990 után folytatólagosan háttérbe szorított Pósa Lajosnak, aki mindvégig becsülettel szolgált – igenis emelkedő – nemzetét.

* Az írás rövidített változata elhangzott Hódmezővásárhelyen, a költő születésének 160. évfordulója tiszteletére rendezett konferencián (2010. ápr. 16.), melyet megelőzően a helyi Exner Leó óvoda kicsinyei adtak ízelítőt Pósa megzenésített verseiből, majd Pregitzer Fruzsina, a Nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház művésze tolmácsolta Bródy Sándornak Pósa Lajosról írt, könyvünkben is olvasható gondolatait (*Egy parasztasszony meg a fia*). A bevezető ez utóbbi élményhez kapcsolódott – KMJ.

Elég az idestova 70 éve folyó pepceselésre utalnom, melynek során a gyermekirodalmunk bölcsőjénél bábáskodó – *műfajteremtő* –, 1947-ben Komlós Aladárnál még *kezdeményező* Pósa Lajost az 1990-es évek végére szorgos papírmunkával Benedek Elek *követőjévé* tették.²

E folyamat egyik káros következménye, hogy 1990 előtt – könyvkiadásunk kegyelmi időszakait nem számítva – a gyermekvers-antológiák és az olvasókönyvek szerkesztői Pósaról szinte tudomást sem vettek. Pironkodhatunk, hogy gyermekverseinek a szocializmusban egyetlen reprezentatív válogatása Ceausescu Romániájában jelent meg, Áprily Lajos monográfusa, a Sütő András írói tehetségét is felfedező nagyenyedi dr. Vita Zsigmond kitartó kilincselésének köszönhetően.³ S hogy a közömbösség inkább tulajdonítható a kultúrpolitika mindenkori elvárásaihoz igazodó, olykor megmosolyogtató logikai baklövéseket is eredményező megfelelési kényszernek, mintsem az unalomig ismételt esztétikai kifogásoknak, arra jó példa T. Aszódi Éva három óvodás-antológiája és a Kádár-korszakban kiadott egyetlen Pósa-kötet, a vékonyka *Cicaiskola* (1960), melyet ugyanő felelős szerkesztőként jegyzett.

1955-ben és 1960-ban jelent meg, azonos címmel, de némileg eltérő tartalommal az *Óvodások verseskönyve*. Az első kiadásban Pósa három verse olvasható: Csigabiga gyereki, Iluska és a cicuska, Lovagolnak a gyerekek. A másodikban már öt: az előbbieket mellett a Tavaszkor, és a harmadikban (alcíme szerint óvodások verseskönyve), a *Cinici muzsikában* (1969) egyetlenként megmaradt Hintóka-ringóka. Bár a költészetet nem rőfre mérik, az aránytalanság szembeűnő. Az igazi meglepetés azonban akkor éri az olvasót, ha a *Cicaiskola* kiadói ajánlását összeveti a *Cinici muzsika* szintén szülőknek és nevelőknek szóló szerkesztői utószavával. Lássuk, mit tartott fontosnak – az értékmentő munkásságával máskülönben jelentős érdemeket szerzett – T. Aszódi Éva, a Móra Könyvkiadó szerkesztője Pósaról közölni 1960-ban, és mit 1969-ben, egy száz évvel később:

»Ezüst fa tetején mit dalol a madár? Kerek tó szigetéen csillog a babavár...« Milyen ismerősen csengenek e szinte már elfelejtett rímek! S lám, előbújnak a családi könyvespolc poros mesekönyveiből a hajdani vidám »cicamicák«, csizmát hordó nyuszik, a költőzködő egérhad és a pórul járt Kacor király is. A szülők, nevelők megörülnek majd a régi ismerősöknek, a gyerekek pedig új, vidám élménnyel lesznek gazdagabbak, ha megismerkednek Pósa Lajos csengő-bongó versikéivel.⁴

„Magyarországon Bezerédi Amália Flóri könyvén kívül... 1857-ben jelenik meg az első gyermekkönyv, Gáspár János *Csemegéjke*, melyről Arany János ír méltató cikket, és hangsúlyozza, hogy »Gáspár nem úgy tett, mint sok más, kik semmit sem tartanak könnyebbnek, mint kisgyerekek számára írni«. Ő oly nehéznek találta ezt a feladatot – szögezi le Arany –, hogy nem is mert könyvet írni, csak gyűjteményt szerkesztett. (...)

Gáspár János követői csak részben tartották magukat elődjük tiszteletreméltó szemléletéhez, a gyűjtéshez, egyre többen írtak gyerekverseket, és úgy vélték, hogy a gyerekek teremtett különös hanggal, a »gyermekszobai költészettel« tesznek jó szolgálatot az ifjú nemzedéknek. Pósa Lajos lett a leghivatalosabb képviselője a gyermekszobaköltészetnek, csengő-bongó rímeivel derűs, felszínes »zenei« versélményt vélt teremteni, idillikus szemléletével pedig a kor árvalányhajjas, nemzetieskedő hazaszeretetének tett jó szolgálatot. (...) De Pósa tehetsége mégiscsak színfoltot s bizonyos jó szándékú szemléletet tükrözött, míg a kor epigonjai ennyire sem vitték, a *Tündérvásár* szellemében tanították rímekkel, klapanciákkal a gyerekeket álhazafiságra és didaktikus mondanivalókra.”⁵ – Előkerül még Kosztolányi Dezső is, akinek egy gondolatával T. Aszódi Pósa költői pályájának félrecsúszását vélte igazoltnak látni. Ellenben, hogy Kosztolányi miért becsülte mégis Pósat, s tartotta őt gyermekverseiben igazán magyarnak és nemzetinek, azt gondosan elhallgatta. (A *Tündérvásár* című gyermeklap pedig már egy másik korszakban, a két világháború között jelent meg. Hibás az a szemlélet, amely ezt a korszakot

összemossa a boldog békeidőkkel. „Hazafias” vonatkozásban pláne nem való a későbbi versfaragókat Pósa-utánzóknak láttatni. Az ő „tanításaik” éltető forrása ugyanis természetszerűleg a revízió gondolata volt, s nem Pósa a 48-as eszményekre alapozott, büszke nemzeti öntudattal áthatott – nyilván illúzióktól és túlzásoktól sem mentes – hazafias költése.)

Akárhogy vélekedett is Pósa Lajosról T. Aszódi Éva, egy kalap alá venni őt azokkal, akiknek riasztóan költőietlen természetével szemben fellépett (Kobány bácsi, Horkai bácsi, Dienes Lajos, Szécsi Károly, Lukács Pál, Kuthen stb.), súlyos tévedés. Belegondolni is rossz: ha tartja magát „elődjének tiszteletreméltó szemléletéhez”, és csak úgy gyűjtögeti – teszem fel, a maga örömeire – a népies ízeket, a gömöri és a szegedi, Szeged környéki gyermekektől ellesett szólásokat és mondókákat; ha Petőfi és Gyulai Pál nyomdokain haladva nem ad költői visszhangot és formát a nép verses ösztöneinek, ma sem lenne magyar gyermekköltészet – vagy egészen másmilyen lenne. Ez esetben T. Aszódi Évának sem kellett volna bíbelődnie a maga korában hivatalból megvetett boldog békeidők nagyjából középső harmadának gyermekirodalmi vonatkozásban – Benedek Elek mellett – legjelentősebb alakjával, Pósa Lajossal. T. Aszódi gyűjteményén nemzedékek nőttek fel, óvónők, szülők és nagyszülők forgatták-forgatják. Idézett gondolatai még a kötet 2008-as, 19. kiadásából is mérgezően szivárognak.

Ott a folt Nemeskürty István irodalomtörténetén is.⁶ Műve Szabó Dezsőt érintő sorainak felvezetéseként, Pósa *A kis honfi* c. (Szabó „ideológiai” kapcsán szóba hozott), eredetileg négyszakos versét illető elképesztő „mellényúlását” másutt már ismertettem.⁷ Lényege, hogy a Pósa-szövegkiadások dolgában kevésbé jártas, és talán Pósa gyermekirodalmi működésének a kereteit illetően sem kellően tájékozott szerző az általa csak félig (!) bemutatott verset gyermeteg fajelméletnek minősítette, és nem restellte a vészorszak embertelenségeivel is összefüggésbe hozni!

De minden tévedésnél és ízetlen vélekedésnél lehangolóbb, hogy Pósa halála óta a mindenkori legnagyobbak közül, barátai, Gárdonyi Géza és Móra Ferenc mellett csak Kosztolányi Dezsőnek, Kodály Zoltánnak és – más aspektusban – Szabó Magdának keletkeztek vele kapcsolatban lényeglátó gondolatai.

Hiába az ezredforduló tájékatól irodalmi berkekben is megfogalmazott igény, munkásságának szükségszerű újraértékelése csak várat magára.⁸ (A polarizálódott irodalmi és kiadói viszonyok miatt e valódi jelentőségét bemutató munkákról kevesen tudnak. Az iránta érdeklődő óvók többsége, Bauer Tiborné bizonyos fokú méltatása mellett, jó esetben azt a két, még a Kádár-kurzus hajnalán keletkezett néhány sornyi elismerést olvashatta róla, amivel Hegedűs Géza és – paradox módon – a Pósa felnőtt költészetét elutasító Komlós Aladár a gyermekversek íróját megtisztelte.⁹)

Ugyan három nemzedék nagy tudósai, s velük a tanügyi és a kulturális élet élenjáró képviselői hirdették gyermekverseinek pedagógiai és lélektani jelentőségét,¹⁰ az óvodaügy (tágabb értelemben a népnevelésügy) terén szerzett érdemei mellett – egy becsülendő kivételtől eltekintve¹¹ –, furcsamód a legfrissebb művelődéstörténeti kézikönyvek és lexikonok szerkesztői is elsiklanak – feledve a tételt, hogy egy nagy ember érdemeit, működésének értékét akkor tudjuk helyesen felbecsülni, ha saját korának állapotaiba helyezkedve vizsgáljuk meg a nemzetének tett szolgálatát.

Nem meglepő, hogy az évtizedek óta vonal alatt tartott Pósa Lajosnak a kisdiednevelés nemes céljait szolgáló hasznos munkája is feledésbe merült – ez mellőzésének másik káros következménye. Pedig itt a legnagyobb ő, és első időszakában abszolút korszerű is (azaz modern)!

Tekintsünk hát vissza azokra az időkre, amikor Pósa Lajos gyermekirodalmi tevékenységét megkezdte, s vegyük számba, hogy mit köszönhet az Európában akkortájt újra élenjáró magyar óvodaügy annak az embernek, akit 1945 után a kicsinyek paradicsomából is kiűztek!

Már Madácsy László észrevette, hogy Pósa életírói szegedi évei kapcsán mindig kiemelik Dankó Pistához fűződő barátságát, de teljesen megfelelnek arról, hogy írói munkásságát Tömörkény István méltatta először helyesen, aki Pósaiban az ifjúsági irodalomnak mint új műfajnak a megteremtőjét látta.¹²

S ha már Tömörkény nevét említettem, tegyünk egy kis kitérőt. Kevésbé ismert, hogy a gyermekirodalom mint műfaji meghatározás már őt is foglalkoztatta. Pósa-íróként írt tárcájában megjegyzi:

„Hogy milyen elhanyagolt volt a versköltészetnek ez a neme, arra legjobb tanú, hogy még tisztességes nevünk sincs rá. A »gyermekirodalom« olyan összetákolt szó, ami éppúgy nem jó, mint a »felnőtt irodalom« nem lenne az.”¹³

A témával kapcsolatban keletkezett könyvtárnyi irodalom ellenére e fogalom azóta sem tisztázott. Konszenzus talán csak abban van, hogy a gyermekirodalom nem másodrangú irodalom.

Ugyancsak tisztázatlan a kérdés, hogy esztétikai értékük mellett tárgyalandók-e a gyermekeknek szóló (és általában az irodalmi) alkotások pedagógiai és lélektani aspektusai is?

Tüskés Tibor 1970-ben még azt írja: „Az esztétikai és pedagógiai értéket sem lehet szembeállítani. A műalkotásnak mindig etikai tartalma is van.”¹⁴

Manapság viszont az a posztmodern vélekedés tölti ki a teret, amely szerint „... nem jó példát mutatni való az irodalom. (...) Nem arra van, hogy tanítson, neveljen, szórakoztasson.”¹⁵

A különféle felfogások mentén keletkezett irodalom és diskurzus (vita)anyagát nem kívánom gyarapítani. Csak megjegyzem, hogy Gárdonyitól Móraig, Fekete Istvántól Jókai Annáig, a magyar irodalom sok más kiemelkedő alkotójának, akikben közösségi felelősség él, igenis lényeges a tanulság és a katarzis. Műfajunknál maradvány: nem hiszem, hogy Havas Istvánnak (1873-?), akit mint író és tanárt is foglalkoztatott az irodalom és a pedagógia kapcsolata, 1923-ban, néptanítók előtt kifejtett gondolatait elavultnak kellene tekintelnünk, csak mert ma más divat járja:

„Elsősorban tisztába kell jönnünk azzal, hogy az ifjúsági mű (gyermekvers, gyermekmese és novella) irodalmi, vagy pedagógiai mű-e? Ha az e nemű elterjedt és örökké vált értékeket mélyebben vizsgáljuk, arra a meggyőződésre jutunk, hogy igenis, valamennyi irodalmi termék a szó legszorosabb értelmében. Irodalmi, mert igazi író alkotása kell, hogy legyen. A valódi nagy költő azonban mindannyi nemzeti költő, s egyben akaratlanul is nevelője, irányítója nemzetének, legtermészetesebb, legrejtettebb akaratának és vágyainak megnyilvánulója. Alkotása tehát természetes, tiszta; irodalmi mű származásánál fogva, pedagógiai mű hivatottságánál fogva.”¹⁶ – Látni fogjuk: ez a felfogás hatotta át Pósa Lajos működését is.

A *Víz után* újjáépülő Szegeden kezdődött az a mintegy másfél évtized, amely munkás életének alighanem a legjobb időszaka volt; mindenestre művelődéstörténeti jelentőségét és irodalomtörténeti fontosságát ekkor alapozta meg.

Természetes ösztöneire hallgatva bontakozott ki új hangvételű, a népi gyökerekből táplálkozó és a kicsinyek érzelmvilágához simuló, az 1880-as években hat kötetben megtestesült költészete, melyből – Petőfi „Arany Lacinak” írt remeke és Gyulai Pál néhány művészi népmese átirata (*A tyúk és a farkasverem*, *A szél és nap*, stb.) mellett – az eredeti magyar gyermekirodalom állt.

Pósa gyermekköltőként történt fellépése időben nagyjából egybeesett azokkal az óvodákban és az óvóképzőkben folyó – egymástól rendkívül eltérő – módszerek egységesítését szolgáló, főként P. Szathmáry Károly nevéhez köthető törekvésekkel, melyek az 1890-es évek közepére, a Trefort és Eötvös mellett keveset emlegetett, harmadik nagy kultuszminiszterünk, Csáky Albin vezetésével vívott politikai küzdelmek nyomán, 1891-ben megszületett kisdédovási törvénynek köszönhetően jutottak nyugvópontra.

A törvény előkészítésben is jeleskedő P. Szathmáry Károly sokoldalú működésének legmaradandóbb eredménye a magyar kisdédovás ügyével függ össze. György Aladár szerint érdemeihez

e téren elődei közül csak Brunsvik Terézéi mérhetőek. Ő alapította meg az Országos Kisdedővő Egyesületet (1872), amelynek haláláig (1891) titkára volt. (Prófétasors: a törvényjavaslat tárgyalásának megkezdése előtt néhány nappal halt meg.)

1887. november 27-én terjedelmes vezércikket ír a Vasárnapi Újságba, *A kisdedővás Magyarországon* címmel, amelyben felsorolja a kérdésben szükséges nagy társadalmi reform legfőbb okait. Bevezetesként áttekinti az európai helyzettel összefüggő, százados küzdelmeinket, majd így folytatja:

„... E külső és belső küzdelem főleg a folyamok mentén tanyázó magyar fajt sújtotta; és pedig sújtotta oly mértékben, hogy a tizenhetedik század végén és a tizennyolcadik elején – mint újabb kétségtelen történeti adataink mutatják, – a magyar községeknek százai pusztultak el és a megmaradt falvakban is ritkán emelkedett százon túl a lélekszám. Jól mondta a költő: »Isten csodája, hogy még áll hazánk.«

Talán még ebből a korszakból származik az emberi életnek értéken alól becslése, melyet népünk körében nem egy helyütt máig is észlelünk. Vagyonát az utolsó szegig féltékenyen őrzi, védi a magyar földműves nép; – gyermekét? – azt jóformán a jó Istenre bízta. A mi köznépünknek erre sajátos szójárásai vannak: »Az Isten adta; az Isten elvette!«

Gyermek több születik Magyarországon, mint bárhol másutt; de ezekből azután annyi hal meg kisdedkorában, hogy e tekintetben csak a muszka lehet vetélytársunk. Más országban 20-30 év kell arra, hogy a nemzeti létszám megkétszereződjék: nekünk a mostani halálozási arány szerint 100-120.

Íme az egyik különlegessége a magyar népnek a kisdedek megóvása kérdésével szemben.

A másik a magyar gyermek eleven természete. Sokszor elnéztem a román, tót vagy sváb gyermeket; órákig elül ott tétlenül a szülői ház kapusarkánál: a magyar gyermek vére elevenebb; annak mindig dolgozni kell valamit, – ha nem jót, hát rosszat. Vesszöböl paripát készít magának, os-

torral csattogat, kövel dobál, verekedik, gyufával játszik; – szóval soha sem nyugszik. Kisebb folyóba hány esik bele, – csak a jó Isten számítja; de hogy e nyáron gyufával játszó 2-6 éves gyermekek egy félmilliónyi közvagyont semmisítettek meg, az bizonyos. E pénzzel 5000 község nyári menedékházát lehetett volna ellátni.

Ez a mi második specialitásunk, melyen a kisdedővásnak kell segítenie.

Van még egy harmadik specialitásunk is: az ország népének többnyelvűsége. Korábbi századokban a különböző nemzetiségi fajoknak legalább értelmisége megérthette egymást; ott volt közvetítőül a latin nyelv, melynek helyét ma a magyar államnyelvnek kell elfoglalnia. Nem azért, hogy megsemmisítse az illetők anyanyelvét – mert ez képtelenség, – hanem, hogy erős kapcsolatot képezzen a hazafiak között egymás megértése által.

És az állam nyelvét tapasztalás szerint legkönnyebben elsajátítja a gyermek az óvóintézetekben; otthon beszéli anyanyelvét, óvodájában a magyart; az elemi iskolában már nem kell küzdenie e nehézséggel és nem később, az életben sem.

Azok, kik nem akarják, hogy az ország népei egymást megértsék: ellenségei lehetnek a terjesztés eme módjának, – más senki.

Íme a fő okok, melyek miatt a kisdedek megóvásának eszméje már a '30-as években nagy jelentőségűnek tűnt föl mindazok előtt, kik nem csak gavallérpolitikát űztek, hanem a nemzet jövőjéről is komolyan gondolkodtak.

Gr. Brunswick Teréz azt kiáltja: »ez kell az én népemnek!« b. Wesselényi Miklós uradalma minden falujában óvodát állít; gr. Festetics Leó saját telkén építteti föl az első óvóképző intézetet Tolnán és a '36-ban fölállított egyesület az ország két első publicistáját, Kossuthot és Szentkirályit bízta meg, hogy röpiratot szerkesszen az intézmény népszerűsítésére; Bezerédy István indítványt tesz az országos fölkarolásra s több ezer forintot gyűjt a »Tekintetes Karok és Rendek« között.

Bár mindenki így gondolkozott volna! Ma Magyarország népe több lenne néhány millióval

és az államnyelv elterjesztésével nem kellene vesződnünk. Egy fél század alatt meg lett volna oldva mindez... (...)”

S hogy még világosabban lássunk: tudnivaló, hogy az Országos Kisdedóvó Egyesület tagjainak, tisztségviselőinek, rangos folyóiratuk szerkesztőinek és szerzőinek felfogását, kivált a kisdedóvás emberbaráti, nemzetgazdasági, szociális és nemzeti feladatai tekintetében, a kezdetektől az ő alapvetése határozta meg. Módszertani kérdésekben lehetett – volt is – vita, az elvekben nem!

P. Szathmáry, az egyesület 1873. január 26-i alakuló gyűlésén elmondott nagy beszédében a nemzetiségi szempontot sem mellőzi. Idézem:

„Nem azt óhajtom én, hogy propagandával elnyomjuk a közöttünk vagy közelünkben levő nemzetiségek érzelmeit; erre én nem törekszem. Hanem azt, hogy akár az emberiségnek, akár a politikának föladata lehetne egy oktanal fajgyűlöletet felszítani és fenntartani: sohasem fogom elismerni és megengedni. E vérző seb főforrását az általános műveltség hiányán kívül hazánk területén abban keresem, mert egymás nyelvét nem értjük.”¹⁷ – Íme, az óvókkal idővel szoros kapcsolatba került, s több egyesületük által tiszteletbeli tagsággal is megtisztelt Pósa Lajos működésének a társadalmi keretei! (Tanulságos ezzel összefüggésben Szabó Magdának a *költő* Lajos Pósa *bácsivá* alakulásáról írt esszéje, amelyben a következő mondatot olvashatjuk: „... Wekerle korában élt, vállalta a programot, nem vadmagyar, csak öntudatos magyar, a köröttünk élőkét élni hagyja, antiszemita nem is lehetett volna, a korszellem tiltotta, a Monarchia párbajképesnek minősítette a zsidó katonatisztet.”)¹⁸

A törvénnyel rendezett magyar óvodaügy előtörténetének további ismertetésére nincs módom. Ajánlom Peres Sándor munkáját és Kövér Sándorné tanulmányát, amelynek egyes közléseit magam is átvettem.¹⁹ (A három bekezdést ^{KS}-sel jelöltem.)

A magyar óvodaügy legelső alapidokumentuma az egész ország területén kötelezővé tette kisdedóvók létrehozását. Ekkor történt először gondos-

kodás a 3-6 éves gyermekek iskoláskor előtti szakszerű neveléséről. A törvény rendelkezett állami kisdedóvó-képző intézetek alapításáról is. Ezek egyike – Pozsony és Sepsiszentgyörgy mellett az elsők között – Hódmezővásárhelyen nyitotta meg kapuit, 1892-ben, főként a Csákyval tárgyaló Fodor Lajosnak, a magyar kisdedóvás kiemelkedő úttörőjének köszönhetően, aki 1871-től a város akkor egyetlen óvodájának, a Mária Valéria Kisdednevelő Intézetnek volt vezetője. A Fodor tervei szerint létrejött intézményben tanított közel negyven éven át Exner Leó, a honi óvóképzés jelentős alakja; első igazgatói Peres Sándor, majd Dömötör Géza, a korszak élenjáró óvópedagógusai voltak. Szemléletük módszertani kérdésekben eltért. Dömötör Fröbel módszerének – ugyan nem kritika nélküli – híve. Ezt azért említem, mert a kettejük körül pártosodott óvók vitája Pósa verseinek az óvodáinkban történt későbbi elterjedése szempontjából sem jelentéktelen epizódja a magyar neveléstörténetnek. A német Friedrich Fröbel pedagógiája az 1870-es években terjedt el hazánkban. Lényege nagyon leegyszerűsítve az, hogy a nevelésnek az emberrel veleszületett tevékenységi ösztönét kell táplálnia – eszközök segítségével –, és a fejlődésbe nem szabad beleavatkozni.

A lendületesen fejlődő óvodai nevelés, a törvény szellemével összhangban létrehozta a neveléstörténet által később „új magyar iskola” néven számon tartott irányzatot. Képviselői közül Péterfy Sándor bírálta Fröbelt, és meghirdette a nemzeti szellemben történő nevelés feladatait.^{KS}

A nemzeti irányzat legjelentősebb képviselője Peres Sándor volt, aki kimondta: „... a nevelésben alkalmazkodnunk kell a test és a lélek fejlődésének általános törvényeihez és a kisdedek egyéni természetéhez. A nevelés nem elégedhet meg az éréssel, ésszerűnek kell lennie” – értve ezen első sorban a nemzeti szellemben való nevelést.^{KS}

Peres módszertani tekintetben is előremutató munkát végzett, a társalgást kötetlenné akarta tenni, a szemléltetést hangsúlyozta, s a munkára nevelés fontosságát is az elsők között ismerte fel.^{KS}

Az új óvópedagógiai irányzat szempontjainak irodalmi síkon maradéktalanul megfelelték Pósa Lajos versei, melyek az ő „tündérszárnyainak”, az óvókisasszonyoknak köszönhetően rövid idő alatt elterjedtek, s kiszorították óvodáinkból a német mintára keletkezett „pedagógus-költészet” lélektelen termését. Ezáltal – s ez Pósa egyik legfőbb érdeme – az óvodai foglalkoztatókba, a képzés könyveibe és segédleteibe (valamint az elemi népiskolák olvasókönyveibe is) bekerültek népköltésünk tartalmi és formai elemei.²⁰

Peres Sándor szerint Pósa versei „rendkívül jótékony hatást gyakorolnak a kisdedek nevelésének módjára. Ahová eljutottak, ott természetesebbé, szabadabbá, elevenebbé, játékszerűbbé teszik a foglalkozásokat. A költőileg és pedagógiaileg kifogástalan anyag pedig csodás varázssal mélyíti bennünk a gyermeknek szeretetét és ülteti be a kicsinyek szívébe a szépnek, igaznak és jónak magvait”²¹ – vagyis a Gondviselésbe vetett hitet, az élet értékeinek megbecsülését, a magyar nyelv, a magyar kultúra és a magyar érzés iránti olthatatlan szeretetet.

Fanyalgók persze akkor is voltak. Nem értették Perest, Pósa hatásának a jelentőségét pedig alábecsülték. Volt, aki egyenesen a költő kibontakozó „egyeduralmát” sérelmezte, és akadt, aki gúnyolta is őt.

Kobány Mihály például, a kisdedóvás 1898-as pütkösdi gyűlésére írt értekezésében úgy vélte, hogy „az óvókat indokolatlan erőszakossággal arra kényszerítik, hogy csak Pósatól használjanak verseket.” Peres, aki ekkor a Kisdednevelés szerkesztője volt, higgadt érveléssel utasította vissza az olykor felületes, és érintettsége okán nem mindig tárgyilagos Kobány vádjait.²² (Kobány Pósa-
val szembeni ellenérzése M. Székely Jánosnak, a Népművelők Lapja, 1888. január 14-i számában közölt könyvismertetését követően mindvégig érzékelhető publikációiban. Kobány bácsi: *Köszöntő* című – *Jó fiúk és jó leányok használatára* alcímű –, Aradon kiadott verseskönyvét „tanulóknak ajánlani pedagógiai tapintatlanság, könnyelműség és

lelkiismeretlenség volna” – írja M. Székely, aki ugyanakkor Pósa *Gyermekversek* című kötetét új csillagként üdvözli a gyermekirodalom egén; abban ugyanis „van forma, tökély, szabatos és magyaros nyelvezet s költészet”.)

Túri M. István író, nyelvész, egy Láng Mihály által írt éles hangvételi cikk nyomán keletkezett vita során, a *Kisdednevelés és nemzeti szellem* című írásában arra a következtetésre jutott, hogy Láng „csóvát dobott a magyar kisdednevelés szentegyházára... s ahelyett, hogy »Pósa pedagógiájáról« írjon, ahhoz lett volna bátorsága, hogy [utalva Pósa *Csiba te nagyfülü* és az *Ábéce* darabjaként ismert *Cirmos cica* c. versikéire] a nemzeti nevelés nevében tiltakozott volna a »Sülülü-bülülü« és »Nyau-vau« elkényszeredett chinai-magyar sületlenségek ellen”. (Kisdednevelés, 1894. 708-709.)

Ugyancsak tanulságos Kodály Zoltánnak 47 éves később – nemcsak „Sülülü-bülülü”-ügyben alkotott véleménye:

„Pósa verseinek változatos csengése elhalkult utódaiban és utánpótlóiban. Nem mind remekmű az övé sem. De mégis csak író volt, s a hagyományból nőtt ki. Egyszer Turi Mészáros István keményen megróttá ezért a két verssoráért:

Sülülü, bülülü
Csiba te, nagyfejű

»Chinai-magyar sületlenség«-nek bélyegezte. (Kisdednevelés, 1894. 708.). Azonban T. M. I. nyilván nem tudta, hogy ez a szó egy Gömörben ismert dalból való s Pósa bizonyára onnan hozta magával (Ő te vén sülülülü...).

A Ratio zsarnokságával kis gyermeknél nem sokra megyünk. S akit 3 éves korától arra szoktatnak, hogy minden szót érteni kell, az úgylehet, sohasem jut el a dolgok valódi értelméig és a Hamletig:

»Több dolgok vannak földön és egen
Horatio, mintsem bölcselmeitek
Álmodni képes.«²³

(A *Cirmos cica dorombol / Hallgatja a komondor...* kezdetű versike pedig azon kevesek egyike, amely szinte állandó darabja lett a későbbi gyermekversválogatásoknak.)

Láng cikkére visszatérve: ez a vitatható kitételei ellenére fontos dokumentum sem került a neveléstörténettel foglalkozók látókörébe, pedig az egészséges nemzeti érzéstől áthatott írás, kivált a Benedek Elek és Pósa Lajos munkásságának lélektani jelentőségét taglaló részlete miatt, fokozott figyelmet érdemelne!²⁴ Néhány sorát idézem:

„Szász, Győry, Arany, Petőfi, Gyulai, kik nekünk, nagyoknak írtak, csak elvétele, olykor-olykor nyújtottak a kisdedeknek 1-1 drágagyöngyöt... bár kizárólag az ő műveiből merítették volna a lefolyt 2-3 évtized alatt óvóink a megfelelő anyagot; bár ne nyitották volna meg soha versés dalgyáraikat: akkor kisdedóvodáink ma is magyarok lennének. Pósa új korszakot nyitott s ezt Dömötör iskolája vagy nem akarja, vagy nem tudja belátni (...) Hát Benedek Elek otthon van-e a kisdedóvodáinkban? Bebocsátják olykor-olykor idegen vendégképpen; pedig Pósat és őt illetné a tulajdonjog s nem a kontárok. Keresték volna ki a nagyok műveiből azokat a jeles költői képeket, amely a mi kisdedeinknek valók; lesték volna el a magyar gyermek dalát; gyűjtötték volna össze a kisdedek mondókáit, meséit, játékaikat, foglalkozásait s akkor nem veszélyeztetik a kisdednevelés nemzeti sajátosságait faragványaikkal. (...) Pósa, Benedek s követői a magyar gyermek lelkéből, ennek játékaiból, meséiből merítik a tárgyat, művészi erővel adnak annak formát; nyelvezetük mesteri, dalaik hazai virágok, meséik a magyar lélek képzelmenek szüleményei. Ők a magyar gyermekvilág lélektanának hűségese és gondos megteremtői. (...) Pósa igen helyesen járt el, midőn az óvónőképző-intézetek számára szerkesztett könyvek összeállításánál nemzeti nevelésünk jeleseit vette maga mellé.²⁵ Kiss Áron, Péterfy Sándor, Tihanyi Ágoston a jelenkor népnevelés-ügyének legkiemelkedőbb alakjai.” – E kötetek már Pósa szerkesztői kvalitásait is dicsérik, jó-

részt ő írta hozzájuk az előszót is. Ezekből idézek néhány gondolatot:

Daloskönyv:

„A szöveg egy részét a Kiss Áron által gyűjtött és szerkesztett *Magyar gyermekjáték-gyűjtemény*ből vettük, mely magában foglalja mindazon verseket, mondókákat, játékokat, melyek a magyar gyermekvilág körében országszerte elterjedtek, s egytől-egyig a népköltészet forrásából eredtek. Más részét a műköltészet szolgáltatta, amely hamisítatlan népies alapon állva, arra hivatott, hogy a tősgyökeres magyar nemzeti irányú nevelésnek, már a zsenge gyermekkortól kezdve hathatós eszközül szolgáljon. Arra törekedtünk, hogy a dal- és zsenge korú gyermekek kedélyvilágához alkalmazkodjanak.” – Később Kodály Zoltán, aki következetesen ovodát írt óvoda helyett, *Zene az ovodában* című tanulmányában, a szerkesztők dicséretes törekvésének nyugtázása mellett, bírálta a *Daloskönyv* modoros dallamfűzését. [Bősze Ádám *Pósa Lajos költészete a zenében* című, kötetünkben olvasható tanulmányában tárgyalja Kodály bírálatát is.

Verseskönyv:

„Az ébredező gyermeki szív, a bontakozó gyermeki lélek csakúgy megkívánja a magáét, mint a test a tiszta levegőt, a szabad mozgást, az erősítő táplálékot. A gyermeki szív és lélek tiszta levegője, szabad mozgása és erősítő tápláléka nem, mint eddig: száraz, moralizáló, tantételes költészet, hanem üde virágokkal, aranyos pillangókkal ékeskedő mezőnek friss tavaszi fuvalma.

Ha valahol szükséges a lehetőleg tökéletes színvonal: az irodalom ezen ágának föltétlenül megkívántató kelléke. Tartalmi tisztaság, formai kekedtség, nyelvi egyszerűség és magyarosság, irodalmi és pedagógiai legmagasabb szempontok határozzák meg a gyermekköltő hivatását. Aki nem tud mesterkéletlenül írni, aki nem tud az élet tapasztalatainak sötét légköréből kibontakozni, aki nem tud az alkalmas anyagnak megfelelő alakot adni, aki nem tud nemzetének hamisítat-

lan nyelvén zengeni: az ezen a téren nem arathat sikert (...)

A kisdedóvókban elhangzott versek alapvető befolyást gyakorolnak, a zsenge szívvel, lélekkel beszívott hatások kiterjednek a kisdedek egész jövőjére. A felületes, üres költészet felületes, lazaságra hajlandó nemzedéket nevel a hazának...

A német, a francia, az angol gyermek ismerje meg a maga éghajlatát, szívja be nemzetének erkölcsait, szokásait: a magyar gyermek legyen testül-lelkestül magyar, ne növekedjék a ma oly divatos nemzetközi szellem fertőző légkörében, hogy idővel hazájának tántoríthatatlan hű fia és leánya lehessen. A magyar gyermekköltőnek teljesen szét kell tördelnie az idegen bilincseket, s felszabadítania a magyar gyermekvilágot azon benyomásoktól, melyek hazafiságát, nemzeti érzelmét megtámadják. Csak akkor lesz belőle igaz, ragaszkodó tagja a nemzetnek, csak akkor fogja majd nagy korában a költővel szent lelkesedéssel énekelni:

Tied vagyok, tied, hazám!
E szív, e lélek;
Kit szeretnék, ha tégedet
Nem szeretnék!"

Meséskönyv:

„A kisdedek világának csak az való, amit érez, amit ért, ami nem surran el hatástalanul, ami figyelmét felkölti, ami utat nyit szívébe-lelkébe. Ennek az ő felfogásukhoz mért tartalmon, kerek formán, vonzó előadáson kívül legjelentősebb kelléke, hogy anyanyelvünk varázsával, nemzeti hangon beszéljünk hozzájuk; mert éppen a mesékkel lehet elkövetni a legnagyobb visszaélést a nemzeti géniusz ellen.”

Kiss Áron gyűjtésének egyes darabjai mellett (melyekből, még önálló kötetben történt megjelenésük előtt Pósa közölt elsőként szemelvényeket!), e kötetek tartalmát jórészt Az Én Újságomból vett közlemények adják. S ha már Pósa életművének nagyobbik felénél tartunk, egy meg-

jegyzés: az 1945 utáni irodalom alig foglalkozik a lap ugyancsak gazdag népköltési- népmesetartal-mával. Pósa remeklései: *A kis kakas meg a török császár, Kacor király, Az egyszeri királyfi, A nagyra-vágyó halászné, A kis gömböc, Világszép nádszál kis-asszony, A tizenkét fekete varjú*, valamint mondóka-szerű köszöntői mellett utalok pl. *A magyarok régi nótája, a szárnyas állatokról; A cifra kislány és a szabók* c. versekre, a bolgár, a cigány, a cseremis és az örmény népmesékre (Erdélyi János, Hermann Antal és Strausz Adolf gyűjtései), valamint a lap életében valójában szerzőként jelentős Benedek Elek 1890-től 1909-ig tartó munkásságára, akinek java meséi, mese és monda-feldolgozásai, valamint népies tárgyú elbeszélései, pl. *A csillagszemű juhász, Babszem Jankó, Tamás kocsis, Nagyapóéknál, Édes kicsi gazdám, Két gazdag ifjú története* stb. ott jelentek meg először. Ezt kellene hangsúlyozni, az életműve iránt joggal elvárható tisztelet okán is, és nem azt, hogy – a nevét olykor csak „húzó-névként” használva – alig egy évig a lap társszer-kesztője is volt. (Benedek Elek képviselői elfog-laltságai miatt a tényleges munkában nem tudott rendszeresen részt venni, emiatt a laptól mint szerkesztő 1891 tavaszán megvált.²⁶)

Pósa Kiss Áronnal közös – egyik legfontosabb – munkája az *Apró emberek könyve* (1890). A kötet jelentőségét mutatja, hogy rangos folyóiratunk, az Ethnographia is foglalkozott vele. Idézem:

„A boríték magyar motívumú díszítése éppen stílszerű ahhoz az igazán magyaros és népies tartalomhoz, amely ezt a könyvet a legjelebb ilyenemű gyermekkönyvünké teszi. A két író: a derék pedagógus és a mintaszerű gyermekjáték-gyűjtemény szerkesztője meg a jeles gyermek-versköltő a népies szólásmódok és a népköltés anyagából és szelleméből olyan munkát alkottak, amelynek – tekintve, hogy gyermekirodalmunk nagy része ízetlenül majmolja az idegent – nép-rajzi érdeke is szembetűnő.”²⁷

*

A Kisdednevelők Országos Egyesülete, 1896. július 3-án tartott éves közgyűlésén „a magyar

kisdednevelésügy hathatós fejlesztésének és az egyesület iránt tanúsított nemes lelkű érdeklődésének hálás elismeréséül” Pósa Lajost tiszteletbeli tagjául fogadta. Valószínűleg ekkor hangzott el a kisdedóvók nagyra becsült mentorának, a Marx tanaival rokonszenvező György Aladárnak Pósa méltató nyilatkozata. Idézem:

„Szeresd a gyermeket...

Nem az emberbarátok és piétisták jelszava ez többé. Az a század, mely megteremté az általános népművelés eszméjét, mely köztudattá emelte, hogy a nagy néptömeg művelődése és jóléte nemcsak erkölcsi követelmény, hanem a messzelátó kultúrpolitikáé is, ugyanaz a század teremtette meg a gyármunkásokat védő törvényeket, a népkönyvtárakat és a szabad lyceumokat sok más intézménnyel együtt, melyek egytől-egyig annak az ébredő köztudatnak eredménye, hogy a nemzetek vagyonában legbecsesebb az ember.

Ez a köztudat változtatta át a gyermekszeretet ösztönét öntudatos céljá. Szeressük a gyermeket, nemcsak azért, mert gyámoltalanságában megkövetelheti, hanem mivel a szeretett gyermekek alkotják meg a nemzetek szebb jövőjét.

Hasztalan azonban az okoskodó szó, ha nem lelkesíti a szív melege. A korszellemet azok az apostolok viszik leginkább a magaslatra, kik szívverésükön is tudnak beszélni. Szerencsés végzetünk, hogy a gyermekszeretet emelkedő köztudata nálunk is teremtett ily apostolt.

Éljen Pósa Lajos!”²⁸

Pósa nyilvánosság előtti életének talán legbensőségesebb eseményére 1900 húsvétján, Szegeden került sor. A Kisdednevelők Országos Egyesületének éves közgyűlésén, meghitt ünnepség keretében köszöntötték az ötvenéves költőt. Halász Sarolta és Polgár Lászlóné üdvözleteit idézem, Fábíán Irma tudósítása nyomán.²⁹

„Szeretve tisztelt férfiú!

A Kisdednevelők Országos Egyesülete engem tüntetett ki azzal, hogy üdvözlétét neked átadjam, mert a mi »nagy öregünk«: Péterfy Sándor – mély sajnálatunkra – nem jöhetett el velünk.

Amit szám kiejt, az kevés. Amit szívem érez, az sok. Vedd egyszerű szavaimat úgy, amint azokat mélyen átérezve mondom, de azzal a melegséggel, mellyel, érzem, kifejezni nem bírom.

Akik itt téged ünneplünk, azok mind eljöttek, pedig senki sem hívta őket. – Akik itt vagyunk, azokat csakis az igazán nemesért rajongó szívünk hozott ide. És amikor elmegyünk e falak közül, nemesebbnek és erősebbnek érezzük magunkat, mert láttunk **valódi** érdemet és egy **igaz** embert méltóan ünnepelni.

Vedd kezeimből határtalan nagy tiszteletünknek e szerény emlékét és kifejezőjét. Nem nyugszik ezüst tokban, selyem párnán, – nincs drágaköves keretbe foglalva, – még csak íróművész sem írta gótikus vagy szecessziós ízlésű betűkkel, sem miniatűrfestő nem festette kezdőbetűit. – Egyszerű, szerény tokban, egyszerű, becsületos magyar betűkkel van róva és egyszerű közvetlenséggel, keresetlen, őszinte szavakkal fejezi ki azt, amit irántad érzünk, és neked kívánunk.

Ami itt az egyszerű borítékban van, az nem megrendelésre íródott, azt nem a kötelesség diktálta vagy az illendőség, mert azt az igaz, tiszta érzés szülte és tollunkat a szívünk vezette.

Végül jót kívánok neked:

Maradj az, ami vagy! Ha az maradsz, boldog lész és megáld a magyarok Istene.

Élj sokáig!”

[Halász]

„Pósa Lajos felajánlotta édes szeretettől áthabozott szavak kíséretében a virágot, a koszorút,³⁰ az ékes tokokba zárt iratokat, melyekkel tisztelői elhalmozták, nagy fiúi szeretete és tiszteletének jelekül édes, jó öreg anyjának. Megható jelenet volt ez, minden szemben ott ült a könny, s az egész terem visszhangzott Pósa nevéből. A visszhang nem múlik el, visszacseng az ország minden részéből mindörökké:

Mert Te, »nagy Pósa«-nk, elérted munkásságoddal, mit politikusok nem érnek el; Te az egész nemzet szívét és agyát, apraját és nagyját, forrasztottad egybe a faj és a hazaszeretet magasztos érzésére költészetedben.”

[Fábíán]

„Szívem igaz érzésével üdvözlöm mai fényes ünnepélyünkön gyermekirodalmunk fényes csilagát: Pósa Lajos urat, aki szerény meghívásunkra elfáradt közénk, hogy kisdedóvó-intézeteinkben az ő korszakalkotó irodalmi termékeivel elért eredményeket közvetlenül lássa és hallja.

Az ő bámulatatos termékenységgű munkálkodása az egész országban átalakította a magyar gyermekvilág érzését, gondolkozását.

Nincs az a legkisebb falu, ahol a magyar gyermekek ne az ő költészetéből tanulják meg az édes hazát szeretni, – tisztelni s becsülni mindazt, ami tisztelni és becsülni való és megvetni azt, ami megvetésre érdemes.

S az az édes jó anya, ki a messze távolból, Gömör megye hegyei közül, e hosszú út fáradságait legyőzve, bennünket szerencsétlenül, hogy az ő fiában, a mi büszkeségünkben, személyes jelenléte által az igazi anyai szeretet érzésével gyönyörködjön..., méltán lelheti örömét azokban az eredményekben, melyeket fia elért.

Kérünk áldást az ő jóságos fejére s kérjük a Mindenhatót, hogy őt az emberi élet legvégső háttáráig tartsa meg, örömben, boldogságban.

Önt pedig, kedves Pósa Lajos úr, amidőn közöttünk megjelent, hogy kisdedóvóink hazafias munkájáról meggyőződést szerezzen, még egyszer szívem mélyéből üdvözlöm.” [Polgárné]

*

Pósa az óvodáskorú gyermekek nevelése során hasznosítható költészetének átfogó, tudományos értékelését Kenyeres Elemér végezte el (*Pósa Lajos a gyermekszobában és a kisdedóvóban*). Könyvünkben is olvasható tanulmányát az 1923-tól haláláig, 1933-ig általa szerkesztett *Kisdedóvó-nevelés* c. szakfolyóiratban tette közzé (1926. okt.). Halála után néhány évvel sajnos rossz irányba fordult az óvodaügy szekere. Ezzel összefüggésben még egy fontos részletet idézek Kövér Sándorné már említett, remek tanulmányából (ld. ¹⁹ jegyzet):

„1936-ban a kisdedóvás igazgatása a belügyminisztérium hatáskörébe kerül át... Szemléletében és tartalmi anyagában is felerősödik az élet-

korhoz nem illeszkedő túlzó nemzeti szellem, militarista szemlélet... A szakfolyóiratban ezt segítő versek, jelenetek, elbeszélések tömege jelenik meg dilettáns szerzőktől... Ez ellen a zászlólobogtatás ellen tiltakozik Kodály Zoltán 1941-ben megjelent *Zene az óvodában* c. tanulmányában, hirdelve a népi gyerekmondókák, játékok, népmesék személységfejlesztő hatását.”

A magyar gyermekirodalom története – ha egyszer végre megírják – a műfaj klasszikusának a magyar óvodaügy szolgálatában szerzett érdemeit sem kerülheti meg. E munka hiányában olvasóinkra bízom a talány megfejtését: kinek használ Pósa Lajos kiretusálása az 1880-as és az 1890-es évek gyermekirodalmi tablójának fő helyéről?

Jegyzetek:

¹ *A magyar irodalom története 1849–1905* [Mezei József], Gondolat Kiadó, Budapest, 1963. 304-305.

² *Hungária Irodalmi Lexikon*, 1947 [Komlós Aladár]; Fülöp Géza: *Olvasók, könyvek, könyvtárak*, 81-82. fejezet. *Ifjúsági és gyermekirodalom; Ifjúsági és gyermekszajtó*. Magyar Elektronikus Könyvtár, OSZK [~1996-tól]

³ *Tulipántos láda*. Szerk.: dr. Vita Zsigmond; T. Blaiér Klára rajzaival. Ion Creanga, Bukarest, 1981

⁴ *Cicaikola*. F. Györffy Anna rajzaival. Móra Kiadó, 1960

⁵ *Cini-cini muzsika*. Móra Kiadó, 1969-2008. 19. kiadás 202.

⁶ *Diák, írj magyar éneket!* [*A magyar irodalom története 1945-ig*. alcímmel] Gondolat, 1983. 828-829.

⁷ *Felébredhet-e végre Pósa Lajos?* Gömörország, 2006, tavasz 83-84. 11. sz. j. Nemeskürty művének átdolgozott változatában a Szabó Dezsőről szóló passzus szelídült; szerzőnek a csonka Pósa versre nem volt már szüksége. [*A magyar irodalom története 1000-1945*. Akadémiai Kiadó, 1993]

⁸ Bettes István: *Pósa-paradoxon, avagy fürdővízzel a gyereket is?* Gömörország, Rimaszombat, 2000 őszi; Mács József: *Pósa Lajos gazdag hagyatéka*. Gömöri Hírlap, Rimaszombat, 2000, 25, 26, 27. sz.; Pósa Zoltán: *Meghonosította Budapesten a magyar nyelvet. Pósa Lajos emlékkiállítás a Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtárában*. Kis Ujság, Bp., 2000, július 21; Praznovszky Mihály: *Pósa Lajos, a szelíd költő*. Siker^x Bt. Bp. 2006

⁹ Bauer Tiborné: *Gyermekirodalom*. Tankönyv, óvónőképzők számára. Tankönyvkiadó Vállalat, 1967 [többször is megjelent, alkalmanként 200-250 példányban]; Hegedűs Géza: *A költői mesterség. Bevezetés a magyar versstanba*. Móra Ferenc Kiadó, Bp. 1959; Komlós Aladár: *A magyar költészet Petőfitől Adyig*. Gondolat Kiadó, Bp. 1959

¹⁰ Említsünk közülük néhányat: Kiss Áron; Péterfy Sándor (1841-1913), *a tanítók atyja*; Vass Mátyás; Sztankó Béla; Hetyei Gábor, Makkoshetyei (1843-1894) tanár, lapszerkesztő, ifjúsági író, a tanítóképzők szervezésekor a budai, majd a székelykeresztúri állami tanítóképző-intézet tanára, később a dévai állami tanítóképző igazgatója. 1886-ban megindította a Magyar Tanítóképző c. folyóiratot, az ő nevéhez fűződik a tanítóképző-intézeti tanárok orsz. egyesületének megalakítása (1889), *Gyöngyvirágok* c. kötetét Pósa vezette be az irodalomba (1892); Láng Mihály (1856-1930) tanító, óvónőképző-int. igazgató, pedagógiai író; Sebestyén Stetina Ilona; Peres Sándor (1863-1907), *az óvónők mestere*, az 1900-as párizsi világkiállításon díjat nyert – irodalmi vonatkozásban nagyrészt Pósa munkáira épülő – *Magyar Kisdédóvó* társszerzője; György Aladár (1855-1906) művelődéstörténész; Tabódy Ida; Nagy László (1857-1931), előbb geológus, majd pedagógus, az első európai hírű magyar gyermekpszichológus, a magyarországi gyermektanulmányi intézetek megalapítója; Herman Ottó; Kőrösi Henrik (1859-1930), a Néptanítók Lapja szerkesztője, mint tanfelügyelő a népoktatás, az analfabéta-tanfolyamok és az ifj. könyvtárak szervezésének felelőse; Radácsi György (1846-1928), sárospataki diák, majd tanár és lapszerkesztő (Sárospataki Lapok); Kenyeres Elemér; Harsányi István és még sokan mások is. (Több említett tudós és pedagógus Pósa Lajossal kapcsolatos írása könyvünkben is olvasható. Életrajzi adataikat a kötet szerzőinek ismertetésében közöljük.)

¹¹ Az 1997-ben megindult, *A XIX. század jelesei* című neveléstörténeti sorozat keretében Dombi Alice és Pukánszky Béla vázolt róla tárgyilagos pályaképet, s méltatta az elemi népiskolák számára készült olvasókönyveit. *Pósa Lajos, a magyar gyermekvilág ábrázolója és „Az Én Újságom”* In: *Pedagógiai célkitűzések a XIX. század magyar pedagógiájában*. APC Stúdió, Gyula, 2000

¹² *Pósa Lajos ismeretlen levelei Móra Ferenchez*.

A Szegedi Pedagógiai Főiskola Évkönyve, 1957.

¹³ *Pósa Lajos*. Szegedi Híradó, 1888. február 16.

¹⁴ *Kortársirodalom a középiskolában*.

Tankönyvkiadó, Bp. 1970. 34. o.

¹⁵ Esterházy Péter: *A szavak csodálatos életéből*.

Magvető Kiadó, Bp., 2003. 29.

¹⁶ *A magyar ifjúsági irodalomról* [1923] In: *Akikkel találkoztam Új Idők Irodalmi Intézet Rt.* (Singer és Wolfner), Bp. 1944

¹⁷ Idézi Peres Sándor. *A Kisdédnevelés huszonöt évfolyama, 1870-1896 – Egy lap a hazai pedagógiai irodalom történetéből*. Kisdédnevelés, 1898. Függelék. 20.

Rózsa Kálmán és neje könyvnyomdája. Budapest, 1898

¹⁸ *A Pósa-szindróma: a fordított alakváltozás anatómiája*.

In: *A csekei monológ*. Európa Kiadó, 1999

¹⁹ Peres: i. m.; Kövér Sándorné: *Kell-e mennünk Európába? – A magyar és az európai óvodai rendszer kapcsolata és sajátos vonásai 1828-1998 között*. Neveléstörténet, 2004. 3-4.

²⁰ Pósa e fontos érdemére elsőként a Keszthelyen működött, gömöri származású helytörténész, Szabolcs András (1909-2003) utalt. *Keszthely óvodáinak története 1870-1995-ig*. Czupi Kiadó, Nagykanizsa, 1998

²¹ Peres nyilatkozata a Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtárában őrzött újságkivágatok között található (Kt.d. 3127-3131.17.). Közlésük helye és kelte a kivágaton sajnos nem látszik; utólag sem került feljegyzésre.

²² *A kisdédóvás új iránya*.

Kisdédnevelés, 1897. szept. 15; okt. 1; nov. 1.

²³ *Zene az óvodában*. Magyar Zenei Szemle, Bp. 1941/2.

[utószóval bővített II. kiadás Zeneműkiadó V. Bp., 1958]

²⁴ *A kisdédnevelés jelene – Pósa pedagógiája*.

Kisdédnevelés, 1894. február 1.

²⁵ *Dalokkönyv; Verseskönyv; Meséskönyv – Kisdédóvó intézetek, menedékházak és családok számára*.

Singer és Wolfner, Bp., 1893

²⁶ vö. Kocsy Anikó: *Forgó bácsi, Benedek apó meg a többiek – a gyermek- és ifjúsági lapokról röviden*. www.ki.oszk.hu 2002/3; Jáki László: *Benedek Elek és az ifjúsági folyóiratkiadás*. Könyv és Nevelés, Bp. 2009/2.

²⁷ *Apró emberek könyve* [névtelen]. Ethnographia, 1891. 268.

²⁸ A forrást illetően ld. 21. jegyzet

²⁹ *Közgyűlésünk és a Pósa-ünnep*. Kisdédnevelés, 1900. V. 1.

³⁰ A koszorúatadásról többen is írtak, a *koszorúról* viszont a legutóbbi időkig nemigen volt fellelhető adat. Ezért fordultam érdeklődéssel a világhálón e tárgyban olvasható, s

mint utóbb kiderült, a szempontunkból legfontosabb közlését illetően tévesen datált tudósítás felé, melynek címe: *Ewoldt Elíz magánóvodájától a népmese napjáig*. Forrás: Litauszky Györgyné, Békés Megyei Levéltár. Egy rövid részletét idézem [kiemelés tőlem – KMJ]:

„2010 januárjában lesz 130 éve, hogy Schröder Istvánné szül. Ewoldt Elíz (1859–1921) magánóvodát nyitott Gyulán. Ő volt Gyula város első okleveles községi óvónője. Óvodai hagyatéka unokája, Istvánfalvy András jóvoltából 1970-ben került a gyulai levéltárba. Ewoldt Elíz első óvodáját a mai Karácsonyi János utcában nyitotta meg, ami hamarosan kicsinek bizonyult, ezért az óvodát áthelyezte az akkori Kígyó, mai Pálffy utcába. (Ma is itt működik a már róla elnevezett óvoda.) Nevelő munkájának elismertségét nemcsak az óvoda népszerűsége mutatta. Az 1893-ban megtartott községi óvónőválasztáson közfelkiáltással városi óvónővé választották, nyugalomba helyezése alkalmából 1920-ban a vallás és közoktatásügyi miniszter elismerésben részesítette. A kicsiknek verset, énekeket, a nagyobbaknak már kézimunkát is tanított, és persze mesélt, mesélt. A hagyatékból található dokumentumok, fényképek arról tanúskodnak, hogy a gyermekekkel Pósa Lajos, »Pósa bácsi« verseit, meséit is megismertette. A gyermekíró iránti tiszteletet bizonyítja egy fénykép, amelyen az óvodások egy ezüst koszorút tartanak. **Ezt a koszorút 1898 pünkösdjén, a Szegeden tartott országos óvónői gyűlés alkalmával adták át Pósa Lajosnak, »Az Én Újságom« szerkesztőjének 10. éves jubileuma alkalmából.**” www.bekesmegye.com (...)

S most lássuk a tényeket:

1898-ban, jóval pünkösd előtt, április 11.-én, Szegeden tartottak ugyan óvónői gyűlést, ez azonban nem országos volt, hanem térségi, s ott Pósa Lajos érdemeit nem tárgyalták (vö. *Kisdednevelés* 1898. 206.).

Az *Én Újságom* 1900-ban volt tízéves.

A mondott országos óvónői gyűlés, a Kisdednevelők Országos Egyesületének évi rendes közgyűlése, 1898 pünkösdjén Munkácson volt – ez volt az első eset, amikor az egyesület közgyűlését vidéken rendezték meg –, s azon Schröder Istvánné is részt vett! (vö. *Kisdednevelés*, 1898. 303.). Itt az előadók és a hozzászólók említhették Pósa Lajost, de érdemeit külön programpontra szerint ekkor sem tárgyalták, s bizonyos, hogy koszorúátadásra sem került

szor, a költő ugyanis ekkor íróbarátai: Bródy Sándor és Rákosi Viktor, valamint Papp Elek képviselő társaságában édesanyjánál tartózkodott, nemesradnóti otthonukban. (vö. *Gömör-Kishont*, 1898. június 2.)

A tiszteletreméltó adatközlőt, Schröder Istvánné szül. Ewoldt Elízt tehát megcsalta az emlékezete, s ezért került a fotóra a kézzel írt 1898-as évszám, 1900 helyett.

A felvétel megjelent a Vasárnapi Újság 1900. április 22-i számában is, „Gyermekek csoportja a kisdedővők szegedi ünnepén” képaláírással. A szöveges tudósításban pedig az olvasható, hogy: „A szegedi nők ezüstkoszorút nyújtották át Pósanak, melyet a költő megható szavakkal adott át édes anyjának, aki könnyezve nézte fia ünneplését.” (...)

További felhasznált irodalom:

Francisztiné Molnár Erzsébet: *160 éve született Fodor Lajos, a magyar kisdedővők úttörője*. www.sulinet.hu

György Aladár: *P. Szathmáry Károly 1831-1891*.

Vasárnapi Újság, 1891. január 25.

Hofbauer Aladár: *Emlékezés Pósa Lajosra*.

Néptanítók Lapja, 1933. november 2.

Lovász Andrea: *Gyermek – irodalom* (diskurzuszváltozatok).

Forrás, 2000/12.

Praznovszky Mihály: *Pósa Lajos, a szelíd költő*.

Siker^x Bt., Budapest, 2006

Pukánszky Béla: *A gyermekről alkotott kép változásai az óvoda történetében*. www.staff.u-szeged.hu

In: *Albumlapok Pósa Lajosnak* (56-69. p.)*

Siker^x Kiadó, Budapest, 2014.

* A kötetben bemutatott fotót illető néhány soros közlést itt elhagytam – K.M.J.